

Een bestuursreglement voor Gingelom, 1692

Rombout Nijssen

De heerlijkheid Gingelom was in het Ancien Régime een heerlijkheid die deel uitmaakte van het vorstelijk domein van de bisschop van Luik, dat de *Bisschoppelijke Tafel* genoemd werd. Dat betekent dat de bisschop ook heer van Gingelom was. Nu is het zo dat verschillende gefortuneerde personen en organisaties er prijs op stelden om *heer* van een dorp te mogen zijn, terwijl de beheerders van het vorstelijk domein er niet tegen opzagen om in ruil voor een stevig geldbedrag enige tijd afstand te doen van het heerschap van bepaalde dorpen. Die heerlijkheden werden dan *verpand*. Dat betekent dat de persoon of organisatie die heer wilde worden van een bisschoppelijke heerlijkheid aan de Bisschoppelijke Tafel een renteloze lening toestond, en in ruil en tot die lening werd terugbetaald het heerschap van die heerlijkheid verkreeg. Zo een heerlijkheid werd een pandheerlijkheid genoemd en de heer van dat dorp was dan een pandheer. Op die manier was Gingelom gedurende het grootste deel van de zeventiende eeuw en aan het begin van de achttiende eeuw verpand aan het Luikse kapittel van Sint-Jan-de-Evangelist.

De heer was niet de bestuurder van een gemeente. Het bestuur van de gemeente was een bevoegdheid van de inwoners zelf, die daarvoor jaarlijks bijeenkwamen om een begroting voor het volgende jaar op te stellen, om de personen aan te duiden die het volgende jaar de inkomsten van de gemeente zouden innen en met de opbrengst daarvan de rekeningen zouden betalen, en om de rekening van de beheerders van de gemeentefinanciën van het voorbije jaar te controleren. Die beheerders van de gemeentelijke financiën werden de *burgemeesters* genoemd. De heer van zijn kant stond in voor de rechtszekerheid van de inwoners van zijn heerlijkheid. Hij deed dat door de rechters in de plaatselijke schepenbank aan te stellen en door zelf of via een drossaard verdachten van misdrijven op te sporen en die voor de schepenbank te brengen om ze te laten straffen. Daarnaast had iedere heer in zijn heerlijkheid nog andere rechten, zoals het uitbaten van een banmolen of een banbrouwerij, het recht op de bomen die langs de wegen groeiden, of het recht om plaatselijke reglementen goed of af te keuren. Die bijkomende heerlijke rechten verschilden van plaats tot plaats.

Soms liep het met het beheer van de gemeentelijke financiën wel eens mis. Dat leidde er dan toe dat er ingegrepen werd en dat de puntjes weer op de i gezet werden. Of er in Gingelom een probleem was met het beheer van de gemeentelijke financiën kunnen we niet

achterhalen, omdat de gemeenterekeningen van Gingelom uit die periode niet bewaard zijn. Wat we wel weten is dat het kapittel van Sint-Jan, waarvan de kanunniken zich de *administrateurs der heerlijkheit des dorps van Gingelom* noemden, in de lente van 1692 voor Gingelom een nieuw bestuursreglement of *maniere van regeringhe* lieten opstellen. Daarvoor deden zij beroep op kanunnik Caroli van het Onze-Lieve-Vrouwkapittel in Tongeren. Het ontwerp van reglement dat kanunnik Caroli opstelde werd op 13 mei 1692 op een dorpsvergadering in Gingelom door de inwoners *geagreert ende aengenomen*. Vervolgens werd de tekst op 16 mei in Luik aan de kanunniken van Sint-Jan voorgelegd en door hen *als goet, profijlich ende nootsaeckelijk in alles geaprobeert ende geratificeert* en aan de inwoners van Gingelom werd opdracht gegeven zich naar dit nieuwe reglement te schikken. De goedgekeurde tekst werd op 24 mei via secretaris Heusdens van Mielen boven Aalst aan de secretaris van de schepenen van Gingelom bezorgd, die hem inschreef in het gichtregister voor de jaren 1681-1715. Dat register wordt nu in het Rijksarchief te Hasselt bewaard.

Het bestuursreglement van 1692 bestaat uit 21 artikelen. In de eerste plaats wordt bepaald dat er jaarlijks rond half maart twee burgemeesters gekozen zullen worden. De eerste wordt gekozen door *die justitie*, de schout en de schepenen van Gingelom dus, en door de *afgaende borghemeesters*, waarmee de burgemeesters van het voorgaande jaar bedoeld worden. Deze eerste burgemeester moet *cunnen lesen ende schrijven* en hij zal instaan voor het betalen van *allen ordinarische lasten*, waarmee de renten op uitstaande leningen en andere vaste jaarlijkse uitgaven bedoeld worden (art. 1). De tweede burgemeester wordt door de inwoners gekozen en hij moet er voor zorgen dat het aandeel van Gingelom in de *princetaxen* (de door de vorst opgelegde belastingen) en in de *lantschattinghen* (de door de landdag, de toenmalige volksvertegenwoordiging opgelegde belastingen) betaald worden (art. 2). Er wordt niet expliciet geëist dat ook de tweede burgemeester kan lezen en schrijven.

Opvallend en anders dan in andere gemeenten is dat de burgemeesters niet belast worden met het innen van de inkomsten van de gemeente. Daarvoor kiezen de inwoners nog *eenen deerden man*. Hij moet de *buijteschattinghen* innen en met de opbrengst daarvan moet hij de *extraordinarische lasten* betalen, de uitgaven die niet met renten of met belastingen van een hogere overheid te maken hebben (art. 3). De schatting is de grondbelasting die door de gemeente geheven wordt en die betaald moet worden door de bezitters of de gebruikers van landerijen in de gemeente. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de binnenschat, waarmee het aandeel van de inwoners van Gingelom in de schatting bedoeld wordt, en de buitenschat, waarmee de grondbelasting bedoeld wordt die betaald moet worden door mensen van buiten de gemeente die grond in Gingelom bewerken.

Telkens er een schatting geheven wordt, moet men voor ieder bunder akkerland dat men in Gingelom in gebruik heeft 2 stuivers betalen. Voor weiland en voor akkerland dat door inwoners van Gingelom gebruikt wordt (*binnebonders*), moeten 4 stuivers per bunder be-

taald worden. Bovendien moet er bij iedere schatting een hoofdgeld (een persoonlijke belasting) van 5 stuivers per kop betaald worden. *Aerme weduwen* betalen de helft (art. 15). Voor een huis met *den moeshof* moet evenveel belasting betaald worden als voor een bunder land (art. 16).

Om te weten hoeveel land ieder in gebruik heeft, moet iedereen *allen jaere ten halfmeert* aangeven hoeveel grond hij in gebruik heeft, of minstens hoeveel grond hij dat jaar meer in gebruik genomen heeft dan het jaar daarvoor. Wie dat nalaat zal beboet worden met een bedrag van 6 stuivers per niet aangegeven roede, bovenop *die ordinarische ende extraordinarische schattinghen*. Het is de taak van de eerste burgemeester om die boetes te innen (art. 17).

Het is aan de gemeente, aan de dorpsvergadering dus, om, rekening houdend met de te verwachten uitgaven, te bepalen hoe vaak de buitenschat ieder jaar omgeslagen wordt (art. 4). De opsteller van het reglement voorziet dat het kan gebeuren dat *eenighe buijtelinghen*, belastingplichtigen van buiten de gemeente dus, vroeg of laat zullen weigeren hun aandeel in de gemeentelijke belastingen te betalen. In dat geval zal de derde burgemeester langs gerechtelijke weg optreden tegen de wanbetalers, nadat hij eerst daarover het advies *van die heeren administrateurs* (de kanunniken van Sint-Jan) *ende die twee andere borghe-meesters* ingewonnen zal hebben (art. 5).

Voorts zal de gemeente jaarlijks op de laatste zondag van augustus het aantal *schattinghen* dat geheven moet worden vaststellen. De opbrengst daarvan moet door de eerste burgemeester aangewend worden om de jaarlijkse vaste lasten te betalen (art. 6). Wellicht wordt met deze *schattinghen* de binnenschat bedoeld. Iedere belastingplichtige zal zijn aandeel in deze *schattinghen* moeten betalen voor de eerste zondag van oktober, *op pene van parate executien* (art. 7). Dat laatste betekent dat de eerste burgemeester de achterstallige betalers nog één keer zal verwittigen en vervolgens, indien zij hun belasting niet *voor den negensten dag des voorschreven maent october* betaald zullen hebben, beslag zal laten leggen op hun goederen (art. 8). De eerste burgemeester hoeft hiervoor niemand te raadplegen. Integendeel, indien de gemeente ten gevolge van laattijdig optreden van zijn kant schade zou ondervinden, dan zal die op hem verhaald worden (art. 9).

De tweede burgemeester staat in voor de betaling van de belastingen die door de vorst of door *de staeten deses landts* aan Gingelom opgelegd zullen worden. Wanneer hij van hogere hand bericht krijgt dat Gingelom zo een belasting moet betalen, dan moet hij de inwoners *met den clockslach doen vergaederen* zodat de dorpsvergadering kan beslissen om daartoe *geproportioneerde middelen ende schattinghen* te heffen (art. 10). De schattingen die daartoe vastgesteld zullen worden, moeten dan door de tweede burgemeester geïnd worden, waarbij hij op dezelfde manier tewerk moet gaan als de eerste burgemeester (art. 11).

Een bijzondere situatie, die altijd met hoge kosten gepaard gaat, doet zich voor wanneer

een gemeente te maken krijgt met troepen die ingekwartierd moeten worden. Dat inkwartieren wordt *logeringhe* genoemd. Hierover zegt het reglement dat de eerste twee burgemeesters dat moeten *reguleren naer den alden hercomen* (art. 20).

De burgemeesters hoefden de onsympathieke taak van het innen van de belastingen niet gratis uit te voeren. Zij hadden recht op 5 % (*den twintichsten penninck*) van de belastingen die zij inden. Daarbuiten mogen zij geen kosten inbrengen (art. 12). Alleen de derde burgemeester, die wellicht geregeld naar de hoofdstad Luik zal moeten reizen, mag voor iedere keer dat hij met goedkeuring van de twee andere burgemeesters naar Luik gaat één gulden in rekening brengen als hij diezelfde dag weer naar huis kan komen, en drie schellingen of anderhalve gulden per dag *als hij meer daeghen sal moeten vuytbleyven* (art. 13)¹.

Voortaan zullen alle drie de burgemeesters driemaandelijks rekenschap moeten afleggen van hun beheer. Daarbij zal geen uitgave aanvaard worden, als de kwitantie daarvoor ontbreekt (art. 14). Bovendien moeten zij jaarlijks voor het einde van de maand maart hun *finale reeckeninghe van het geheel jaer* ter controle voorleggen. Als dan blijkt dat een *afgaende* burgemeester voor de gemeente meer uitgegeven dan ontvangen heeft, dan moeten de volgende burgemeesters hem dat bedrag uit de eerstvolgende schattheffingen terugbetalen. Wat een burgemeester wanneer hij zijn eindrekening voorlegt meer ontvangen dan uitgegeven heeft, moet hij binnen 6 weken in de gemeentekas storten (art. 21).

Artikels 18 en 19 hebben betrekking op overgangsmaatregelen. Iedere inwoner die meent dat hij nog geld tegoed heeft van de gemeente, moet dat *tuschen dit ende acht daeghen naestcomende* melden aan de secretaris van Gingelom. Daarna worden geen *pretensien van verschoten gelt ende verdienden loon* meer aanvaard (art. 18). Wie de voorgaande jaren burgemeester geweest is en nog geld tegoed heeft van mensen die tijdens zijn ambtsperiode hun belasting niet betaald hebben, krijgt acht maanden de tijd om met ruggeleuning van de gemeente gerechtelijk op te treden tegen de wanbetalers (art. 19).

Tekstuitgave: Rijksarchief Hasselt, *Archief van de schepenbank van Gingelom*, nr. 24, folio 92r°-93v°

Reglement oft maniere van regeringhe voor d'ingesetene des dorps van Gingelom, voorgelesen aen de selve van weghen die heeren administrateurs ende oijck door hen geagreert ende aengenomen den 13 mej 1692.

1. Die justitie met die afgaende borghemeesters des selven dorp Gingelom sullen alle jaeren ten half meert eenen borghemeester kiezen, den welcken sal cunnen lesen ende schrijven, tot wiens last sal staen allen ordinarische lasten (als sijn allen renten op die gemeijnte geaffecteert) te betaelen.

2. Den anderen sal door die gemeijnte gekosen worden ende sal tot sijnen last staen die princetaxen ende lantschattinghen te betaelen.

3. *Sal die gemeijnte noch eenen deerden man kiezen, welcken sal schuldich sijn in te voorderen die buijteschattinghen, ende daer vuijt betaelen alle extraordinarische lasten als sijn vaerten ende alles wat die renten ende schattinghen vanden prince ende staeten niet aenengaet.*
4. *Den welcken, soe hij niet bij en compt met synen ontfanck, sal die gemeijnte soe veel schattinghen opsetten alser van noode sijn sullen.*
5. *Ende soe eenighe buijtelinghen sich weygerich maeckden ende in faulte bleven van betaelen, soe sal den deerden aengestelden man geauthoriseert sijn om alsulcke met rechtsmiddelen daertoe te constringeren met voorgaende advies nochtans van die heeren administrateurs ende die twee andere borghemeesters.*
6. *Die gemeijnte sal jaerlycx op den lesten sondach van augustus soe veel schattinghen opsetten als den iersten borghemeester sal vandoen hebben om die ordinarische lasten te betaelen.*
7. *Alwelcke schattinghen aenden voorschreven borghemeester sullen moeten ten vollen voldaan sijn voor den iersten sondach des maents van october, op pene van parate executien.*
8. *Sal den borghemeester die defaillanten met prompte ende parate executie vervolgen alsoe dat die opgestelde schattinghen sullen moeten betaelt sijn voor den negensten dag des voorschreven maent october.*
9. *Indien gemelden borghemeester in faute verbleve die defaillanten binnen de voorschreven termijn te executeren, sal allen schaeden welcke daer vuijt mochte overcomen, tot last sijn des voorgemelden borghemeester.*
10. *Sal den tweeden borghemeester soe haest eenighe heijsch vanden prince oft staeten deses landts aen hem sal geintimeert sijn, die gemeijnte met den clockslach doen vergaederen om tot betalin-ghe des selven bequaeme ende geproportioneerde middelen ende schattinghen door hen te woerden geimponeert.*
11. *Welcke geimponeerde schattinghen den voorgemelden borghemeester soe tijdelijck (sij ter min-nen, 't sij met parate executie) sich sal doen betaelen dat die gemeijnte door syn onnachsaeemheijt egheene executie oft anderen schade comen te leijden, anders sal dusdanighe executie tot sijnen last staen.*
12. *Sullen voortaan die borghemeesters den twintichsten penninck hebben van hunnen ontfanck, maer sullen gheene [dieten] noch vacatien cunnen pretenderen 't sij tot Luijck oft elders.*
13. *Den deerden aengestelden dorpman sal hebben voor sijne vacatien die welcke hij doen sal met advies van die andere twee, voor ijderen dach als hij can wederkoemen eenen gulden Brabants ende als hij meer daeghen sal moeten vuijt blijven, soe sal hij voor yederen dach genieten drij schilllin-ghen.*
14. *Sullen die bovengeschreven borghemeesters gehalden sijn hunder administratie reeckeninghe te geven van drij maenden te drij maenden ende en sal gheens in reeckeninghe gepasseert woerden ten sij blijcken sal bij quitantien.*
15. *In iedere schattinghe sal een bonder geven twee stuijvers Brabants, die weijden ende binnebon-ders vier stuijvers Brabants, het hoofgelt voertaen vijff stuijvers Brabants, die aerne weduwen die helpt.*
16. *Ieder huijs sal gereeckent woerden voor een bonder ende bij het selven en sal niet meer ingaen als den moeshof, ten waere dat huijs ende hoff ende watter van dependeert, niet groeter en waer als vijff groote roeden.*
17. *Een iegelijck sal allen jaere ten halfmeert gehouden sijn aen te brengen sijn vercrijgghen der gronden, op pene dat den ghenen die sulcx niet doen en sal, boven die ordinarische ende extraordi-narische schattinghen van ijedere roede van alsulcke vercreghen goederen sal moeten betaelen sesse stuijvers Brabants tot profijt der gemeijnte, ende sal tot last sijn vanden iersten borghemeester sulcke*

betalinghe ter minschap oft met parate executie in te voorderen, op poene van selffs die te moeten betaelen, alles nochtans met voorweten vanden tweeden borghemeester.

18. Iegelijck der ingesetene sal moeten inbrenghen ende inleveren in handen des secretaris deser heerlijkheijt tuschen dit ende acht daeghen naestcomende, allen pretensien van verschoten gelt ende verdienden loon, op pene van naer expiratie des geprefigeerden termijn vervallen te sijn van hunne pretensien.

19. Die afgaende borghemeesters, ingeval sij niet voldaan en sijn van die opgesatten schattinghen ten tijde van honne administratie, sullen die machte hebben om die selve met prompte ende parate executie in te voorderen binnen acht maenden van die expiratie van hen jaer.

20. In materie van logeringhe sullen die twee ierste borghemeesters die selve reguleren naer den alden hercomen.

21. Als die finale reeckeninghe van het geheel jaer sal geschiet ende gepasseert sijn (’t welcke sal moeten geschieden voor het uytgaen des maents meert) ingevall dat bevonden wordt dat eenighe der afgaende borghemeesters eenighen verschoet voor die gemeijnte gedaen heeft, soe sullen die hun succederen sullen, aenden selven vuijt die ierste op te stellen schattinghen voor al voldoen ende vice versa, soe bevonden wiert dat de borghemeester te cort waeren, sal oijck gehalden sijn sulck binnen die sesse weecken immediaetelijck daernaer te voldoen op pene als boven.

Wij ondergeschreven canonincken der collegiale kercke van St Jan Evangelist binnen die stadt Luijck, ende in dese qualiteijt administrateurs der heerlijkheijt des dorps van Gingelom, hebbende gesien ende geexamineert d’articulen deses reglement oft maniere van regeringhe gemaect door den eerwerden heer Caroli, priester ende canoninck der collegiale kercke van Onse Lieve Vrouwe binnen Tongeren, verschenen tot dien eijnde in onsen naeme in het voorschreven dorp Gingelom op date als boven, hebben het selven als goet, profijlich ende nootsaeckelij in alles geapprobeert ende geratificeert, gelijk wij bij desen approberen ende ratificeren, bevelende aen alle onse ondersaeten van bovengemelde heerlijkheijt sich volcomelijck te conformeren aen het selve. Actum binnen Luijck ten huijse onser residentie, op heden den 16 meij 1692 ende was onderteeckent J. d’Auxbrebis, J.D. de Schell.

Dit reglement is mij in handen gestelt den 24 meij 1692, deur mons. Heusdens, secretaris van Mielen boven Aelst, om ’t selve ten register te stellen.

- 1 Geldbedragen werden in de zeventiende en in de achttiende eeuw uitgedrukt in guldens, stuivers en oorden. Een gulden is 20 stuivers waard, en in een stuiver gaan 4 oorden. De schelling is een zilveren muntstuk, ter waarde van 10 stuivers.

Adres van de auteur:

Rijksarchief
Bampslaan 4
3500 Hasselt